

A GLOBALIZÁCIÓ ÚJ ERŐSZAKFORMÁI

DEÁK PÉTER

A huszadik század második felében az emberek tudatában a nukleáris háborúkép jelentette a fő veszélyt, amelynek félelemérzete a kölcsönös elrettentés, az atomháború „megnyerhetetlenségének” felismerése során folyamatosan csökkent. Aztán, még a kilencvenes években, a napi hírek a hidegháborús korszak örökségeként elburjánzó – régebben kibontakozott és részben máig is tartó – etnikai, „alacsony intenzitású” konfliktusokról szóltak. Ezen válságok megoldatlansága, a nemzetközi hatalmi viszonyok radikális átrendeződése, az egy hiperhatalom kialakulása, a globalizáció „vesztes-érzetének” bizonyos tudatosulása és manipulálása más világgépet, új választóvonalakat alakítottak ki. A globalizációt indukáló tényezők között egy új technikai forradalom termékei és következményei is ebben az időben bontakoztak ki. Ez a technikai váltás az elektronika világában, a biogenetikában szinte egyszerre hatotta át a világot, hozzájárulva és negatív következményeivel együtt. Bizonyos vélemények szerint ezek az erőszakformák a hagyományos tömegháború anakronizmusát eredményezik, ennek alapján született meg az a biztonságpolitikai következtetés, hogy az „euroatlanti-ázsiai” féltekén, pontosabban kontinensünkön, vagy szűkebb térségünkben a „régí” háború a legvalószínűtlenebb, legrosszabb eset körébe tartozik.

A globalizáció új tudatvilága, érdek és érték átrendeződései, új fegyverek és védelmi technikák, illetve a pusztításra is alkalmas „békés” eszközök megjelenése, ezek együtteséből eredő erőviszony változások, aszimmetria merőben új erőszakformák létrejöttét eredményezték, amelyek napjainkban nem csak, és nem elsősorban a hagyományos katonai szférában jelennek meg. Ez eredményezte, hogy amíg az elmúlt évszázadban a divatos szóval kifejezett háborúkép szerves része volt az ellenségkép is, addig ma a szervezett agresszív, vagy védekező percepció „jelenségképpel” párosul.

A mai világunk konfliktusai már nem egyszerűen a „politika más, erőszakos eszközökkel való folytatása”¹, hanem meghatározott determinánsok által létrehozott, az egyensúlyt nélkülöző aszimmetrikus erőszakformák, amelyeknek nemzetközi dimenziói, hatásai és érdekeltiségei egyértelműek.² Ezek a meghatározó tényezők az alábbiakban sorolhatók fel:

- a nemzetközi, globális elrendeződés változásai, új világkép;
- ennek kapcsán megjelenő új politikai akaratok, érdekek, értékek;
- a pusztító és védelmi technika, logisztikai és vezetési rendszerek változása;
- ezek együtteséből eredő erőviszony változások, aszimmetria.

¹ Clausewitz híressé vált, többször, és nem pontosan idézett axiómája a Vom Kriege című művéből.

² Már a hidegháború alatt sem létezett olyan helyi konfliktus, amelyben azonnal nem jelentek volna meg a nagyhatalmak, a két tábor érdekeltiségei.

E nem túl rövidre sikerült bevezető után négy, korunkra jellemző erőszakformát emelek ki, illetve kísérek meg jellemezni:

1. Természetesen a nemzetközi terrorizmust, mint legjelentősebbet, de a legrövidebben, miután számos tanulmány – szerintem nem kellő elmélyültséggel – foglalkozik vele.
2. A metodikájában fejlődő fegyveres, általában nemzetközi válságkezelést, amely kapcsolódik az előző jelenséghez.
3. Fentiekkel – gyakorta látszólagosan – jelentkező, szuperhatalmi kezdeményezésű, alkalmi szövetségekre épülő aszimmetrikus intervenciót.
4. Új típusú, eskalálódó, a polgári engedetlenséget túllépő „utcai” anarchizmust.

A GLOBALIZÁCIÓ KORÁNAK TÖMEGPUSZTÍTÓ TERRORIZMUSA

Meghatározás, vagy körülírás

Egy ősi kínai mondás így határozta meg a terrorizmus lényegét: „Ölj meg egyet, hogy megfélemlíts tizezret”. Hasonló, bár könnyelműbb szlogennel felelt egy újságírói kérdésre több, mint 60 évvel ezelőtt, 1938-ban Neville Chamberlain: „A terrorizmus? Távoli országok általunk nem ismert lakói közötti civakodás.”³

A nemzetközi jog régóta küzd részben a definíció problémájával, másrészt a liberális jogfelfogás és az állampolgár érdekeit kiemelő filozófia közötti antagonizmus dilemmájával. A 19. század végén Hágában kezdődött, a Párizsi Szerződések sorozatában artikulálódott, a Kellogg–Briand paktummal lendületet kapott, a Népszövetségben és ENSZ-ben intézményesült, a nürnbergi perek során szankciókat prezentált és a Helsinki Folyamatban praktikumot eredményező hosszú folyamat olyan magatartási szabályokat teremtett, amelyek elsősorban államok, nemzetközi szervezetek közötti kapcsolatok kezelésre van felkészülve.

A terrorizmust a nemzeti törvénykezések is általános bűncselekményként kezelik, amelyekre erőszak, mások megfélemlítése, valaminek a kikényszerítésére irányuló törekvés a jellemző. A nemrég megjelent világpolitikai lexikon szócikkének bevezetőjében „...erő vagy erőszak törvénytelen (*jogtalan*) felhasználása egyes személyek vagy tulajdon tárgyak (objektumok) ellen, hogy a kormányokat vagy társadalmakat politikai, vallási vagy ideológiai célok elérésére kényszerítsék, vagy megfélemlítsék”⁴ megfogalmazást olvashatunk, ami már közelít a nemzetközi bűnözés oldaláról a politikai értelmezés felé.

Néhány nagyhatalom fontosnak, mi több, előfeltételnek tartja a nemzetközi terrorizmus nemzetközileg is elfogadott definíciójának elfogadtatását, és ezt a nemrégiben tartott ENSZ államfői tanácskozáson – a BT összetétel mellett – a reform elemeként ke-

³ Kőszegvári Tibor egy előadásban, Szövényi György: Posztmodern terrorizmus. BHKK. Tanulmány. 1997.

⁴ Horváth Jenő (szerk.): Világpolitikai lexikon (1945-2005). Osiris Kézikönyvek. 2005.

zelték. A definíció olyan politikai érdek, amely a később tárgyalandó intervenciók erőszakformák legitimitációját, illetve egyes eljárások automatizmusát, más álláspontok szerint éppen ezek korlátozását szolgálnák. Ma az érdeklődő közvélemény részben az érdekorientált politikai, pontosabban politikusi megfogalmazások, és a média által szolgáltatott kép között lebeg, hiányzik a terrorizmus elemeinek komoly, interdiszciplináris és tudományos feltárása.

A mai terrorizmus a fenyegetettek és az elkövetők szempontjából egyaránt nemzetközi, határokat nem ismer, „privatizált” szervezetek, sejtek, ügynökök és hívek laza hálózatára és szórt diszlokációra épül, a modern informatika által kínált szinte korlátlan kommunikációs és szervezési lehetőségekkel. Az említett hálózat nem jelent hierarchiát, a terrorista szervezetek a terjedő indulati eszkaláció alapján alulról szerveződnek, egymástól eljárási mintákat vesznek át, neveket plagizálnak, de folyamatosan kialakulnak együttműködési kapcsolataik is. Fenntartási és működési forrásaik elsősorban gazdag és/vagy magas pozícióban lévő személyiségek milliárdjaiból, és bizonyos hányadban, a terrorizmusban érdekelt „lator” államokból származnak.

Állományuk sajátos, manipulált és szélsőséges fundamentalista rekrutációs bázisra épül. Szimbolikus, megrettentő céllal korlátlan erőszakra, súlyos veszteségek okozására, tömeges áldozatokra törekszenek, híján vannak a hagyományos terrorszervezetek önkorlátozásának. A tömeges félelemkeltés, mint főcél, elérése szempontjából érdekelt a széles és gyors, illetve gyakorta „beharangozó” médiajelenlétben, és szinte valamennyi cselekményük megrettentő képet mutató katasztrófában manifesztálódik.

Rövid és hosszú távú kezelés

A nemzetközi terrorizmus, mint jelenség, mint „izmus” globális stratégiai fenyegetés. 2001. szeptember 11. csupán e jelenség szignálja volt. Gyökerei, gondolatvilága, korábbi kisebb, de azért súlyos cselekménysorozatai nyomán a tudományos elemzés és a politikai felelősség alapján kialakított doktrína, nemzetközi stratégia, kezelési iskolák és intézményi elő-forgatókönyvek már a kilencvenes években elvárhatók lettek volna. A hatalom Űés a gondolkodás azonban elmulasztotta az idejében való felismerést. Nem tanultunk az 1945 utáni biztonsági prognózisokból, amelyek Kennan elemzéseiből, Churchill fultoni jóslataiból kiindulva létrehozták a transzatlanti gondolat intézményes formáit, a Római Klub előrejelzéseit, a tudósok Pugwash mozgalmát és annak párhuzamos iskoláit.

Amikor a terrorizmusról beszélünk, ellenlépéseket és védekezést tervezünk, három dimenziót kell megkülönböztetnünk. Először, ez az erőszakforma a korszakra jellemző *nemzetközi jelenség*, amely korlátozására, visszaszorítására, motívumainak felszámolására összehangolt nemzetközi fellépés, stratégia szükséges. Ennek hosszú távú dimenziója kétségtelenül a motívumok orvoslása, a történelmileg elmaradott térségek és a globalizáció vesztes csoportjainak többirányú „felemelése”. Ma ennek általános képviselőjére a nemzetközi közösség mégoly problémákkal küzdő szervezete, az ENSZ

lenne felhatalmazott, fegyveres képességekkel pedig kétségtelenül a NATO rendelkezik. Kontinensünkön a cselekménysorozat prevenciójára, a továbbgyűrűzés blokkolására, ha kell, fegyveres érvényesítésre az Európai Unió lenne hivatott. A terrorizmus és a szervezett bűnözés határokat nem ismerő terjedése ellen az EK egyes tagállamai nemzeti keretek között nem találtak hatékony ellenszert, ezért a hetvenes évek közepén az EK bel- és igazságügyi miniszterei döntöttek a TREVI együttműködés elindításáról. A TREVI (nemzetközi terrorizmus, radikalizmus, extrémizmus és erőszak) az EK keretein kívüli kormányközi együttműködés volt. Ennek szolgálatában áll ma az Európai Unióban az EUROJUST, amely a törvénykezés összehangolását szolgálja, és az EUROPOL, amely saját operatív szervezetén kívül a nyomozati és információszerező szolgálatok közötti együttműködést szervezi. De mindezek nem nélkülözhetik, a nemzeti összágazati, kormányzati forгатókönyveket, a védekezés, kárfelszámolás és lakosság felkészítés konkrét eljárásait. Ennek tendenciái, minden ellenkező populáris kritika ellenére jó irányban haladnak.

Dilemmák

Az egyik vitapont az ideológiai elem, nevezetesen az iszlám vallás szerepe. Kétségtelen, hogy napjainkban ez az erőszakforma általában az *iszlám térségből* indul ki, amely korántsem jelenti azt, hogy egy vallásháború sorozattal állunk szemben. De történelmi tény, hogy sajátos időszakokban bizonyos ideológiák, főleg, ha elmaradottabb civilizációkban, régiókban vannak többségben, fundamentalista irányba manipulálhatók, és ma ez az ideológiai bázis kétségtelenül a fundamentalista, extrém muszlin valláskör, és kevésbé az arab etnikum.

A másik, jogi, had- és rendészettudományi kétségtényező a regulairtság, paramilitarizmus, illetve a gerilla harcmodor kérdése. A terroristának nevezett eljárások éppen az aszimmetrikus „háborúk” világában beépülnek a hadviselésbe. Ennek ékes példája a buggyanovszki kórházi túszzsarolás esete, amikor a betegek elleni erőszakot hadműveleti cél elérésének szolgálatába állították. Persze ilyen esetek már a náci háború-felfogásban is jelentkeztek, ezek a háborús bűnök kategóriájába tartoznak.

Gerillának, (Franciaországban, Jugoszláviában és a keleti hadszíntéren partizánnak) az tekinthető, aki valamely irreguláris alakulat kötelékében önként vállalkozik a fegyveres harcra és katonai, rendvédelmi, hatalmi célokra koncentrálni. A gerilla-hadviselésben részt vevők nemzetközi jogi szempontból a hágai (1899; 1907) és a genfi (1949) konvenciók hatálya alá esnek, ami azt jelenti, hogy elfogatásuk esetén a hadifoglyokkal azonos bánásmód illeti meg őket.

NEMZETKÖZI, KEMÉNY ESZKÖZÖKKEL VÉGREHAJTOTT VÁLSÁGKEZELÉS

A nemzetközi misszió szükségessége

A nemzetközi politika a huszadik század második felében – a világháborúk és ezekből a második záró mozzanataként a japán lakosságra zúdított nukleáris csapások tömeges áldozatainak hatására – a post-factum védelem helyére egy új fogalmat, nevezetesen a *biztonságot* hozta be, amely lényegében a preventív elvek, architektúrák, akciók, garanciarendszerek halmaza, és alapvető funkciója a konfliktus megelőzés és erőszakalapú válságok blokkolása, kezelése.

A közelmúlt, főleg a kilencvenes években, a feszes bipoláris fegyelem eltűnésével a palackból kiszabadultak az addig elfojtott lokális, de eszkalációs veszélyt hordozó válságok. A politikai tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a nemzetek közössége elutasítja a XX. század során megbukott „be nem avatkozás” politikájának müncheni modelljét, amely súlyos és szétterülő, jövátételmentes és feledhetetlen következményeket eredményezhet. Ezt a filozófiát igazolja Lord Russell-Johnstonnak, az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése korábbi elnökének 2002. szeptemberében elhangzott előadása, amelyben kifejti: „A nemzetközi politika korábbi két fő elve, a nemzeti integritás és a belügyekbe való be nem avatkozás ma már nem élvez elsőbbséget, ami helyes változás”. Mindennek a reciproka természetesen a beavatkozás, aminek a fegyveres formája a katonai, vagy annak jegyeit mutató fél-reguláris intervenció. Ebben a kérdésben megosztott a politikai, szakmai és mindennapi közvélemény: a szuverenitás, az egyetemes biztonság érdek-, és értékelve viták tárgyát képezik.

A válságkezelés célja a nemzetközi rend és a béke megőrzése, az eszkaláció blokkolása, az emberi jogok durva megsértésének és életek tömeges kiirtásának megakadályozása. A „humanitárius intervenció” a hidegháború utáni erőviszonyok között a nemzetközi fegyveres erő olyan küldetése, ahol az ellenálló, elítélhető hatalom megsemmisítését, a nem harcoló polgári lakosság fokozott megsegítésével, a lerombolt infrastruktúra helyreállításával, demokratikus, jó kormányzással (rezsimváltás) kompenzálják. Ennek katonai, pontosabban műveleti formái, metodikái, hadtudományi terminológiával: harcéljárásai, merőben különböznek minden hagyományos formától. Sajátos, főleg nem agresszív struktúrát, antagonizmus helyett együttműködő attitűdöt igényelnek, szelektív fegyverzetet, jelentős erőfölényt és helyszíni szövetségeseket. Mindezek következtében a katonai válságkezelés is aszimmetrikus jellegű, az expedíciós erőknek még békekikényszerítés esetén is többszörösen felül kell múlnia a szembenálló erők együttes kapacitását. Katonai értelemben a válságkezelés megelőző, vagy pacifikáló külföldi, különleges képességű csapatokkal végrehajtott, egyazon időben zajló, határozott, frontvonal nélküli, kisléptékű, katonai művelet.

Dilemmák, feltételek

Az eddig alkalmazott „békefenntartó, illetve kikényszerítő” műveleteket számos vita kísérté és kíséri. Az egyik a jogi, de legalább politikai *legitimitás* alapú megítélés. A másik vitapont a *tűrészhatár*, mik azok a kritikus események, amelyek a szintén áldozatot eredményező fegyveres akciót evidenciává emelik. És végül komoly előkészítést és koncepciót, modern és helyzethez alkalmazkodó, hatékony és valóban humanitárius, civil kontroll alatt álló *akcióformákat* kell találni, hogy az eddigi számos kudarcnak elejét lehessen venni.

Legitimitás

Ezek a problémák általában a nemzetközi jog – sokszor nem valós – átlépésével, „a behívás” hiányával, nemzetközi szervezetek döntései nélkül megindított válságkezelések során vetődnek fel. Az ENSZ 45 tagállama és 25 szervezet által kötött oslói egyezmény (1994) hatálya csak a békeidőben hirtelen beálló természeti, műszaki, környezeti katasztrófhelyzetekre vonatkozik, az úgynevezett békefenntartásra, vagy pacifikációra sem terjed ki olyan esetekben, amikor fegyveres konfliktus van államok, vagy belső csoportok között. A szakmai fórumok vitái e tekintetben⁵ nemzetközi – elsősorban érdek, illetve a retorikában értékre hivatkozó – ellentétes álláspontokhoz, ezzel az eredményesség korlátozásához vezetnek. Ennek áthidalására jelent meg egy elemző-szakértői álláspont, amely bizonyos esetekben, a válságok eszkalációs veszélye, az általuk indukált exodusok megállítása, a fegyveres népirtás blokkolása érdekében „politikai” legitimitást adott a pozitív célú intervencióknak. Ez az ellentmondásos helyzet vetette fel számos alkalommal, és számos oldalról a nemzetközi jog korrekciójának, az ENSZ reformjának jogos igényeit.

Tűrészhatár

Az a közösség, amely nagyon elterjedt értékek letéteményesének tekinti magát (mondjuk, a demokratikus országok), általában meghatározza, honnantól kezdve mondja azt valamiről, hogy tűrhetetlen, általános emberi és erkölcsi értékeket súlyosan sért, olyan élet és vagyoni áldozatokat eredményez, amelyek felülmúlják egy esetleges beavatkozás veszteségeit és közvéleményi álláspontjait. A politikának igen nehéz meghatároznia az intervenció – lokális biztonság, globális veszély, szuverenitás – hármas dilemmájának aktuális szimbiózisát. A beavatkozás, mint a sebészet esetében, olyan határozott cselekvést jelent, mellyel megszakítható vagy kiküszöbölhető a baj. Ebben a tekintetben eligazító lehet Solana nyilatkozata, mely szerint: „Mindezek ellenére az euróatlanti térség biztonságát számos előre nem látható kockázat is fenyegeti... Ko-

⁵ Lásd Prof. Dr. Valki László neves nemzetközi jogász érvrendszerét számos publikációjában.

szovó világosan feltárt egy dilemmát: sürgősen el kell-e háritani egy humanitárius katasztrófát és meg kell-e állítani az erőszakot, vagy pedig tiszteletben kell tartani az államok szuverenitását és a be nem avatkozás nemzetközi normáját? Az ilyen jellegű sürgős döntések meghozatalához iránytűre van szükség, amely nem más, mint egy olyan biztonságpolitika, amely az embert és az emberiséget állítja a középpontba.”⁶

Hatékonyág

E tekintetben, elsősorban az vetődik fel, hogy az erőszak alkalmazott formája, struktúrája, hadfelszerelési elemei és logisztikai rendszere vajon csakugyan elejét veszi-e még erőszakosabb következményeknek. A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy az alkalmazott, kialakított taktika, harceljárás konzervatív és tapasztalatlan módja nem alkalmas a megoldásra, a célkitűzések nem mindenben felelnek meg az adott realitásoknak. Ezzel kapcsolatos veszély, hogy az akció nem indukál-e újabb belső frontot és újabb ellenálló réteget. A nyugati világ, még konkrétan a NATO és Oroszország fegyveres erőinek alkalmazkodó reformjaiban még sok a militáns elem, hiányos a tapasztalatok adaptív feldolgozása, a technika és humán erőforrás új viszonya, a képességek (pl.: túlélő képesség – pusztító képesség) új prioritása. A hatékonyság fő gátja pedig az, hogy a valóságban nincs meg a civil – katonai, nem szervezeti, hanem tartalmi együtteség, a szembenálló félhez és az érintett populációhoz való viszony. Ezért a had- és rendészettudománnyal együttgondolkodó új alapdiszciplínának, a „veszély és konfliktus kezeléelméletének”, komoly előkészítést és koncepciót, modern és helyzethez alkalmazkodó, hatékony és valóban humanitárius, civil kontroll alatt álló akcióformákat kell találni.

EGYEDI DÖNTÉS ALAPJÁN INDÍTOTT INTERVENCIÓK

Az ilyen jelenségeket azért sorolom az új erőszakformák közé, mert a hidegháború idején ezek korlátozottak voltak, a bipoláris feszültség szőnyeg alá rejtette ezeket a válságmegoldó kísérleteket. Kubában megegyezés született, 1956, 1968, 1979 forradalmi az informális nemzetközi alkuk miatt érinthetetlenek voltak, Afganisztán csak az enyhülési folyamatot lassította, Vietnam egy darabig elfogadott, majd halványan nemzetközivé vált, Grenada egy nap alatt zárult, Chile amerikai titkos támogatással rendeződött. Az ilyen intervenció eklatáns példája ma Irak, illetve a „gonosz tengelye” koncepció ígéretesei és vállalásai. Kissinger joggal tesz fel a kérdést, hogy vajon alkalmazható-e a wilsoni elv, mely szerint az amerikai nemzetközi doktrína a „demokrácia kiterjesztése”, és – ezt már én tenném hozzá – milyen (netán erőszakos) eszközökkel.⁷ Vajon a globális rend megteremtése a nagyhatalmi intervenció, avagy a nemzetközi konszolidáció

⁶ A Secure Europe in a Better World. J. Solana HR for CFSP European Council Thessaloniki 20. June 2003.

⁷ Henry Kissinger: Diplomácia. PANEM-GRAFO. Budapest. 2003. 809. o.

útján megy-e végbe? A példa, az erőszakos demokrácia-export minden esetben válság-importot eredményez.⁸

Az afganisztáni lépés pozitív, széles szövetségre, köztük iszlám államok részvételére épült, az alkalmi koalíció NATO alapdöntésén és a terrorizmus elleni önvédelmen alapult.

A veszélyforrások aktivizálódásának blokkolása érdekében elégtelenné válnak az unilaterális lépések, és helyüket a nemzetközi rendszerben az ideiglenes de legitim, vagy intézményes integrációk vehetik át. Az egyedi beavatkozás eredménytelenségéhez jelentős mértékben hozzájárulnak a nemzetközi nézeteltérések és azok nyilvános volta. Russel, az ismert brit-skót liberális politikus egy előadásában a Bush-kormányzat leegyszerűsített világszemléletét bírálta. Miközben Szaddam Husszein rémtetteihez – beleértve kurdok ezreinek vegyi fegyverekkel történt megölését – nem férhet kétség, az Egyesült Államok Irak-politikája, a brit kormányt leszámítva, nem élvezzi az európaiak támogatását. A liberálisok számára a szabadságjogok megkurtítása elfogadhatatlan – ez a terroristák győzelmét jelentené.

A megszállás percepció megjelenése és ennek következtében növelt ellenállás a terrorizmus szinte azonnali fellépését hozta. Mohamed Hatami, iráni elnök szeptember 14-én Dusanbéban, egy regionális gazdasági együttműködési fórumon „a terrorizmus elleni harc leple alatt folytatott állami terrorizmus” ellen szólalt fel.

Az alkalmi koalíciók fegyelmetlenek, nem megoldott a reakcióképes vezetés, a logisztika, és a szövetséges szerzés nem megbízható, elszigetelődéshez, visszavonulásokhoz és eredménytelenséghez vezet. Mindez alátámasztja a nemzetközi szervezetek, a biztonsági architektúra és a viszonyrendszer átalakításának halaszthatatlanságát.

ZAVARGÁS, ANARCHIA, VAGY ENGEDETLENSÉG?

A 2005 kora őszi, Párizs környéki, majd valamelyest szétterjedő erőszakos gyújtogatások kivételesen nem bulvár hírként érintették a politikát és az intellektuálisabb közvéleményt. Nehéz megtalálni azt a kifejezést, amit a sajtó, a közvélemény és a politika ideiglenesen, a kellő és szükséges elemzés hiányában viszonylagos konszenzussal, ha nem is elfogad, de tudomásul vesz. A végkifejlet többé vált zavargásnál, eleve túllépett a polgári engedetlenség ismérvein, a felkelésnek azonban nem volt megdöntendő célpontja, viszont a bizonyos fokú, talán ösztönös vezetők megjelenésével kialakult szervezethez egyértelművé tette, hogy politikai mozgalomról van szó, alkotmány és ezen belül törvényellenes tömegmegmozdulásról. Nicolas Sarkozy francia belügyminiszter szerint a zavargások „*tökéletesen szervezettek*”, és jelenleg a hatóságok azt keresik, hogy kik és miképp hangolják össze e cselekményeket.

⁸ Deák Péter: Az iraki misszió nemzetközi és hazai kérdései 2004 végén. Magyarország Politikai Évkönyve. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány. 2005.

Tények

A rendbontások a többségében afrikai bevándorlók által lakott Clichy-sous-Bois-ban kezdődtek, miután két fiatal halálos áramütés ért egy trafóházban, ahova a rendőrök elől menekülve bemásztak. Kétségtelen, hogy ez volt a „casus belli”, de semmiképp sem a „háborús ok”, amely eddig kialakult. A tömeges, és jellemző gépkocsi gyűjtogatás mellett középületek, rendőrségi objektumok és üzlethelységek, raktárak is a rendbontók célpontjaivá váltak. Szerintem egyértelmű, hogy a főkolomposok, háttértámogatók mellett megjelentek a fosztogatók, ahogy ez hasonló esetekben is lenni szokott. A gyűjtogatás áterjedt Párizs központjára, majd Strasbourg, Toulouse és Nantes, valamint Evreux városába. Formában hasonló jelenségek zajlottak le Brémában, Belgiumban, mi több, gyenge és gyorsan felszámolt zavargások voltak Athénben, Hollandiában pedig információk jelentek meg készülő eseményekről.

Az utca, mint az erőszak terepe persze nem új jelenség. Az új évezred talán legjelentősebb első eseménye a G-8 genova-i csúcsertekezlet idején zajlott, ahol a rosszul kezelt erőszakos megmozdulásoknak három rétege jelent meg. Talán az első, és sajnos a leg súlyosabb retorziókat szenvedő csoport a korrekt, legális civil antiglobalista és környezetvédő mozgalmak képviselői voltak. Emellett megjelentek részben politikai töltésű csoportok, elsősorban az olasz belpolitikai helyzet feszültségeinek fokozása érdekében. Végül, talán legerőszakosabb tömegbázisként a zsigeri indulatérzetből utcára kerülni akaró, a „balhét” kereső, mai világ szociális és tudati helyzetéből következő minden hatalom és rend ellen fellépő, öncélú anarchisták. Azóta az utca tereppé vált. A kérdés az, hogy helyi, egy országra jellemző, ideiglenes, vagy terjedő, tendenciává váló, esetleg radikalizálódó új erőszakforma első szignálját láthattuk-e a párizsi utcákon.

Lehetséges indítékok

Egyértelmű, hogy a randalírozók, egyesek szerint a csőcselék, a Maghreb térségből bevándorolt arab-fekete populáció második, harmadik generációs, ott született, de nem integrálódott csoportjából rekrutálódott. Az etnikai, kisebbségi belső konfliktusok bizonyos kiújulása ott is világjelenséggé vált az utóbbi években, ahol nem befogadó országok, területek vannak, hanem történelmileg multiethnikus térségek. Ezekhez a megmozdulásokhoz vezető sérelmeknek, pontosabban a kisebbségérzet erősödésének egyik oka persze a közel 50 év után újra megjelent rasszizmus, idegengyűlölet, mint egyesek politikai programja. Nem véletlen talán, hogy éppen abban az országban láttuk ezt most, ahol a hírhedt Le Pen – akinek lánya a szükségállapot azonnali bevezetését követelte az érintett településeken – pártja csaknem hatalom közelbe került, és az sem, hogy ezek a felhangok felerősödtek.

A kontinensen, az Unióban már Amszterdam óta jelentős kihívásként tartjuk számon a tömeges, egyidejű, illegális migrációt, a második és harmadik pillér egyetemes

problémája a menekült kérdés. A lassú előrehaladás, a határozatlan politika, Schengen eltérő értelmezése miatt a migráns személyét – børszínétől függetlenül – kezelendőnek tekintik. Tény az is, hogy a beáramló (és nem betelepülő) tömeg között számos kétes személy, bűnöző, ügynök, terrorista és anarchista jelenhet meg, akiknek permanens gyűlölet-izzítása egy evolutív tudatformálódás bizonyos szakaszán lángokká változhat. Az illegális bevándorlás nemcsak európai, hanem világprobléma. Ebben a szellemben fogant meg ez év nyarán a Schengen III-tervezet is, amelyet hat ország írt alá a németországi Prüm városában az új határokról, a terrorizmusról, a határon átnyúló bűnözés és az illegális migráció elleni közös fellépésről.

Egyesek szerint maga az utcai erőszak-megmozdulás a terrorizmus egyik kifejlődő, párhuzamos ága. Nem lehet vitás, hogy a nemzetközi terrorizmus utcai eszközökhöz is nyúl, bár elsősorban a manipulált ideológia tudat és lélekromboló, izzító hatása is megjelenik egyes tömegmegmozdulások radikalizálódásában. De nem csak erről van szó, hanem arról is, hogy a terroristák, gyanúsak kezelése, a rendőrállamiság felé való elmozdulás, a diszkrimináció is hozzájárul az utcára vonulási akarathoz.

Magam részéről, ezekben a megmozdulásokban generációs problémát is felfedezni vélek. A „gyerekek”, ahogy a hírek szóltak, akár a pesti srácok, olyan világban születtek, amikor valóban a sajnálat, a szolidaritás, a kegyelet, az indulatmentes hozzáállás kialakulásához nem járult hozzá – a terrorcselekményeken kívül – apokaliptikus élmény, világháború, holokauszt, hadifoglyok eltűnése, idősek és gyermekek tömeges pusztulása. Az erőszak náluk – szerencsére – játékként, banális filmekben jelenik meg, mint a szórakozás tárgya, és nem élelmény. Ez a közömbösség könnyebben libben erőszakba. Ehhez járul, hogy a bevándorlók helyben született generációi a kétségtelen gazdasági nehézségek, szociális problémák és civilizációs torzulások miatt egy olyan világ nosztalgiáit kezdik a vágy tárgyává tenni, ahol sokkal nagyobb volt az általános szegénység, de nem érezték magukat nyomorban.

Ehhez kapcsolódik a leginkább felismerhető indíték, a valóban gettósodott, szegénységgel, munkátlansággal – ezzel együtt huliganista laza, nem elfoglalt életformával – járó szociális helyzet, a jóléti állam harmadik útjának, egy vélt modernizációs programnak nyilvánvaló kudarca. Egyesek szerint a konzervatív kormányt is felelősség terheli a súlyos zavargásokért, mivel az utóbbi három évben elhanyagolták a problémás negyedeket. Az utóbbi évek során az esélytelenebbeket segítő intézkedések Franciaországban és másutt is kifulladásban vannak, a támogatások csökkennek, egyes segélyformák eltűnnek. A realisták nálunk is számítanak erre, van benne némi objektív világtendencia, csak a mindent lekicsinylő, minden kormányzati lépésben túl sokat, vagy keveset látó, kákán is csomót kereső magyarországi egyik ellenzéki párt demagóg elitje nem akarja érezni ezt. Mi több, ők jelennek meg mostanában előszeretettel az utcákon, eltaszított szélsőséges partnereik, nem érezvén, hogy a következő lépés a füttyülés után a kirakatok betörése, majd egyéb dolgok jöhetnek.

Szegénység és szegénységérzet – új veszélyjelenség. Miről van szó, mit tegyünk?

Véleményem szerint nem szervezett, de szervezhető és ideológiai, politikai célokra felhasználható jelenséggel találkoztunk Párizs környékén és néhány másik országban. A most konkrét cél megfogalmazására nem vállalkozó mozgalom ettől még nem anarchizmus. Az anarchia eredeti jelentése persze ennél több, hatalom és szervezett irányítás nélküli állapot. Számosan, mindennapi emberek, politikusok, újságírók medítáltak a rendért felelős szervezetek zavartságán, egyesek szerint bénultságán. A mai Európában a rend és jogállam viszonyának kérdésében folyamatos a nézetkonfliktus. Ez a helyzet a parancsot adóknak és a végrehajtónak egyszerre okoz cselekvési normazavart és pszichológiai válságot. A rendőr előtt – és a fentebb írtak szerint számomra – sem tiszta, mivel állunk szemben, mert a csöcselék, vagy „genszterek” szónak, még ha egy elnökségre aspiráló belügyminiszter szájából is hangzik el, nincs jogilag is megkonstruált ellenségképe. Igaz, hogy évszázadunkban a szolidaritási gondolat háttérbe szorult, de kultúraltabb rendőrnek gyereke, megvetett szinesbőrűre, cigányra botot emelni biztos, hogy traumát okoz. Vajon mit érezhet az amerikai vadászpilóta, ha tudja, hogy a lelövendő, rombolásra induló repülőgépen gyermekek és anyáik utaznak?

Úgy vélem, a jogállamokban erős civil kontroll alatt álló erőszakszervezeteknek egyértelmű feladat, hogy a törvényes rendet, ugyancsak törvényes, de minden eszközzel fenntartsák, beleértve a kemény fellépés kényszerítő eszközeit is. Drancy polgármestere szerint a helyzet „rendkívül súlyos és robbanásveszélyes” volt, és amennyiben meghalna valaki a zavargásokban, a helyzet ellenőrizhetetlenné válhat. Ezt támasztják alá Gianfranco Fini, korábbi olasz belügyminiszter szavai: „Nem szabad gyengének mutatkozni olyan konfliktusok idején, amelyek nem pusztán politikai töltetűek, de erőszak alkalmazásával is párosulnak” - hangoztatta egy e jelenséggel kapcsolatos találkozón.

Ugyanakkor politikai ellenfele, Romano Prodi szerint „ha nem teszünk komoly erőfeszítéseket szociális és lakásépítési téren, akkor 5-10 éven belül számos Párizssal gyűlik meg a bajunk”. És erre épül a megoldás második útja. Jean-Marc Ayrault, a francia ellenzéki Szocialista Párt (PS) parlamenti csoportjának vezetője szerint iskolákra, munkára, szakképzésre és a lakáshelyzet javítására van szükség a nagyvárosok főként bevándorlók, lakta peremkerületein. De az intézkedések mellett a civil társadalmat meg kell ismertetni a bevándorlók, etnikai kisebbségek, sajátos generációk másságának lényegével is. Keresztény és muzulmán vezetők békemenetet szerveztek, hogy lecsillapítsák a kedélyeket. A megmozdulást azon a környéken tartották, ahol a két fiú életét veszítette. A környéket főleg észak-afrikai bevándorlók lakják, nagy a munkanélküliség, a szegénység és a bűnözés, az eleve rossz közhangulatot csak fokozza, hogy a rendőrség rendszere-sen kemény eszközökkel lép fel a csellengő fiatalokkal szemben.

Ezen a téren – és más politikai irányzatok tekintetében – sincs harmadik út. Van viszont prevenció. Az eddig nem érintett országokban, illetve a keletebbre fekvő térségekben fel kell készülni az utcai erőszak megjelenésére. Brandenburg tartomány koncer-

vatív belügyminisztere figyelmeztetett: Németországban is bekövetkezhetnek ilyen erőszakos cselekmények, mert Németország is hajlamos a bevándorlók gettóba zsúfolására. Nálunk a cigánykérdés, és az ettől el nem különíthető szegénység kezelése a főirány, másutt a megalázottság felszámolása, és a rendfenntartás, információszerzés precíz kritériumrendszerének kidolgozása. Nagy felelősség terheli azokat, akik a gyűlöletbeszédet akár hiperliberális idea alapján eltűrik, vagy akár éppen az utcára viszik ki a fogékony tömegeket, vagy a parlamentben naponta használva olyan tudatvilágot gerjesztenek egyesekben, ami először a kirakat betöréshez, majd veréshez, gyűjtogatáshoz és a futballhuliganizmus politikai töltetéhez vezet. Egyik legfontosabb feladatunk a cigányság integrációjának kelendő stratégia alapján való, nyilván nem rövid távú megoldása.

Sokszor hittük már azt, hogy szörnyű, az erőszak által ellepett világban élünk. A tatárjárás, a török hódoltság, az első tömegháború, a nukleáris apokalipszis tudat, ma az erőszak terjedése azonban nem uralkodó jelenség, hanem tünet. Eddig is, mint mindig megtalálta az emberiség a megoldást.